

Cancelarul german Theobald von Bethmann Hollweg (1856-1921)

Lucian GIURA

Cuvinte cheie/keywords: *succesori/successors, ideologie/ideologie, izolare politică/politic isolation, război/war, naționalism/naționalism*

Abstract

The German Chancellor Theobald von Bethmann-Hollweg (1856-1921)

The study analyzes the place and the role played in the foreign and internal German policy by one of the successors of Bismarck, the Iron Chancellor, Theobald von Bethmann-Hollweg (1909 – 1917), a fervent upholder of the German nationalist doctrine (Realpolitik).

In the following pages the economic and political measures are pursued as initiated and applied in the mandate of this chancellor (especially in the Navy Arming Policy), but also in the assiduous attempts initiated by the chancellor to pull out Germany from the growing isolation in the European and in the international plan in the evening of the first World War.

Perioada cuprinsă între anul 1871 și cel al declanșării Primului Război Mondial a fost marcată de o tot mai accentuată ascuțire a contradicțiilor dintre marile puteri imperialiste, interesate de acapararea de noi teritorii, zone de influență și piețe de desfacere, de constituirea unui nou sistem de alianțe, Europa ajungând, spre finele primului deceniu al secolului al XX-lea, să fie divizată în două blocuri politico-militare: Tripla Alianță sau Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria și Italia) și Tripla Înțelegere sau Antanta (Anglia, Franța și Rusia), în jurul lor gravitând majoritatea statelor mici și mijlocii de pe continent. Imperiul german, creat pe un sistem federal, pe baza Constituției din 1871, joacă un rol tot mai important în Europa și în lume¹.

Cu înțelepciune și folosind, nu arareori, forța, Bismarck pune bazele celui de al II-lea Reich german. Practic, la 1871, Germania a devenit dintr-o

---

¹ J. Droz, *Histoire diplomatique de 1648 à 1919*, Troisième édition, Daloz, Paris, p. 481 sqq.

expresie geografică, o expresie politică¹. Între tânărul și ambițiosul împărat Wilhelm al II-lea și maturul și experimentatul cancelar Bismarck se statuase o incompatibilitate în idei și acțiuni, fapt care va constitui o confruntare deschisă, fără menajamente, directă între cei doi. Atacurile, de o parte și de alta, sunt tot mai dese între cei doi politicieni: ruptura pare iminentă². La 10 martie 1890, Bismarck, profitând de postura sa de cancelar, pune tot guvernul sub controlul său direct: miniștrii sunt supuși unor restricții în ce privește libertatea lor de acțiune, atitudine față de care Wilhelm al II-lea își arată totala sa nemulțumire. Împăratul solicita demisia lui Bismarck. O nouă întâlnire între cei doi, marcată de o duritate extremă a imputărilor și a limbajului, demonstrează că despărțirea nu mai putea dura, era inevitabilă.

De data aceasta, disputa avea ca obiect Rusia, țară despre care Wilhelm al II-lea era informat că se pregătea de război; el aducea acuze cancelarului și îl învinuia că nu l-a prevenit în acest sens. Bismarck, la rândul său, imputa împăratului imixtiunea în politica externă germană. Totul a ajuns la final!³ În domeniul politicii externe existau și alte divergențe între cei doi politicieni: sensul politic al raporturilor dintre state nu era pozitiv perceput la Curtea din Berlin, fapt ce facilita o apropiere a Franței de Anglia și de Rusia. (Cancelarul și-a bazat în permanență politica externă a țării sale pe înțelegerea cu Rusia și Austria.) Politica externă germană promovată de Kaiser era orientată tot în două direcții: pe de o parte împotriva Imperiului țarist iar pe de alta împotriva Marii Britanii. În fapt, obiectivele luate în calcul la începutul secolului trecut constau în slăbirea alianței franco-ruse și încurajarea din umbră a conflictului ruso-japonez în Extremul Orient. Inițiatorul acestui curent era politicianul Friedrich von Holstein (1837-1909), adevărata „eminență cenușie“, angajat la Ministerul de Externe, succesorul marelui diplomat care a fost Bismarck⁴.

Bismarck era adeptul unei politici pacifiste, atitudine ce distona cu spiritul naționalist al doctrinei „Realpolitik“ (politica „Noului curs“). Cel care pune bazele acestui curent este Ludwig von Rochau: monarhul era autorizat să utilizeze toate metodele, chiar și cele mai puțin ortodoxe, pentru binele națiunii. Aspirația de „Weltpolitik“ („Politică mondială“) și „Wirtschaftspolitik“ („Economie mondială“) îmbrățișată de către împărat și

¹ Lucian Giura, Maura Giura, *Otto von Bismarck. Artizanul Germaniei moderne*, Editura Tehno Media, Sibiu, 2003, passim.

² A. Hillgruber, *Otto von Bismarck. Gründer Europäischer Grossmacht Deutsche Reich*, Göttingen, Zürich, Frankfurt am Main, 1978, p. 94.

³ G. Binder, *Epoche der Entscheidungen. Deutsche Geschichte des 20. Jahrhunderts mit Dokumenten in Text und Bild*, 15. Auflage, Seewald Verlag, Stuttgart-Degerloch, 1972, p. 24.

⁴ Mircea N. Popa, *Primul război mondial. 1914-1918*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 78-79.

camarila sa militară, de susținători fervenți ai acestuia: contele Alfred von Waldersee (1832-1904), viitorul feldmareșal și unul dintre dușmanii cei mai înfocați ai lui Bismarck la a cărei demitere a contribuit din plin; acestuia i se alătură, tot din elita militară, generalul von Stosch, generalul Albedyl, baronul von Löwe, baronul von Holstein (cel amintit mai sus) și alții¹.

Cancelarul s-a pronunțat pentru o prelungire a *Tratatului de reasigurare* cu Rusia (*Rückversicherungsvertrag*); nerezolvarea acestei chestiuni constituia, în viziunea lui Bismarck, o gravă greșeală și, totodată, o facilitare a unei apropieri franco-ruse². La 18 iunie 1887, Bismarck a încheiat cu Rusia un tratat rămas ultrasecret până în 1896 când acesta îl deconspiră. Acest tratat elimina pericolul unei apropieri, de temut, între Franța și Rusia. Tratatul de reasigurare cuprindea două părți: una secretă, defensivă și una strict secretă, la care se adăuga un protocol suplimentar ofensiv. Acest acord suplimentar recunoștea interesele rusești în Bulgaria și contrazicea, prin aceasta, pactul bilateral germano-austro-ungar, pactul trilateral și convenția Mediteranei. Pentru Bismarck, tratatul avea scopul de a scoate Rusia din izolarea sa cu privire la chestiunea orientală și de a constrânge astfel Anglia să sprijine politica orientală a Austro-Ungariei și Italiei. În importanța sa, Tratatul de reasigurare a fost adesea supralicitat; el a servit, în final, statu-quo-ului și era menit a împiedica o apropiere franco-rusă. După îndepărtarea lui Bismarck în 1890, tratatul nu a mai fost prelungit și, astfel, convenția militară din 1892 dintre Rusia și Franța a devenit o realitate³.

După retragerea bătrânului și experimentatului cancelar, Kaiserul și cancelarii care i-au urmat acestuia: Georg Leo Graf von Caprivi (1890-1894), Chlodwig zu Hohenlohe-Schillingsfürst (1894-1900), Bernhard von Bülow (1900-1909) și Theobald von Bethmann Hollweg (1909-1917) slujesc „Noul curs“ al politicii germane care, în stufărișul diplomatic și în complexitatea fenomenelor economice și sociale, avea să ducă spre Primul Război Mondial⁴. Refuzul guvernelor succesoare lui Bismarck de a reînnoi Tratatul de reasigurare cu Rusia, boicotarea acesteia pe piața germană dar și avansurile făcute Angliei (s-au purtat o serie de tratative între Anglia și Germania în urma cărora ultima ceda teritoriile est-africane, primind, în schimb, de la

¹ Lucian Giura, Maura Giura, *op. cit.*, p. 195.

² E. Erfurt, *Bismarck Sturz und die Änderung der Deutschen Aussenpolitik*, Berlin, 1940, p. 16 sqq.

³ H. W. Kann, *Die Deutschen und die Russen. Geschichte ihrer Beziehungen vom Mittelalter bis heute*, Pahl-Rugenstein Verlag, Köln, 1984, p. 73; A. Hillgruber, *op. cit.*, p. 80.

⁴ Împăratul Wilhelm al II-lea declara că nu se va abate, atât în politica internă, cât și în cea externă, de la vechiul curs practicat de către Bismarck. Dar, în ambele domenii s-a ajuns la schimbări majore, la „Noul curs“. Vezi: H. M. Müller, *Schaglicher der deutschen Geschichte*, Mannheim, 1986, p. 201.

britanici, Insula Helgoland), au îndepărtat Rusia de Germania; se facilita astfel o apropiere a Petersburgului de Franța¹. Nedorita evoluție politică europeană, lucru prevăzut, temut și împiedicat de către Bismarck prin alianțele încheiate, devine realitate: Germania era tot mai izolată pe continent. În diacronia evenimentelor, Franța, care din 1870 dorea revanșa, câștiga un serios partener împotriva Germaniei. Pericolul unui război purtat pe două fronturi de către germani devenea tot mai real. Iminența războiului determina o susținută politică de înarmare a Germaniei, în special al flotei sale militare. În acest sens, o serie de legi (1898, 1900, 1908 – *Flottengesetznovelle*) sunt susținute cu feroare de către unul din cei mai vajnici adepți ai „Noului curs“, amiralul Alfred von Tirpitz (1849-1930)². De numele său se leagă politica navală germană; era strategul care, la 1897, avea să fie înscăunat în funcția de secretar de stat la Oficiul Imperial de Marină. Era un înnăscut și un excelent organizator al construcțiilor navale. Realizarea unei puternice flote de război germane deranja evident Marea Britanie, provoca puterea maritimă mondială la o luptă pe viață și pe moarte. Duelul se desfășura și în domeniul perfecționării construcției navelor de suprafață; în ultimul sfert de veac XIX, flota germană se plasează pe locul al doilea în lume, după cea britanică. În multe privințe însă, flota germană era superioară concurenței principale: viteză de deplasare, blindaj superior, forță de foc etc. Cea mai rapidă navă din Oceanul Atlantic era crucișătorul german „Karlsruhe“³. În căutarea unei justificări, Kaiserul Wilhelm al II-lea aprecia că flota, în general, și cea militară în special, era mai mult decât necesară, vitală, pentru „apărarea coastelor maritime și protejarea comerțului german“⁴. Profesiunea de credință și mândria împăratului, un militarist convins, a fost armata: „Dreissig Jahre ist die Armee mein Stolz gewesen. Ich habe für sie gelebt und an ihr gearbeitet“⁵. („Trei decenii armata a fost mândria mea; pentru ea am trăit și am muncit.“)

În anii 1905-1906, Europa se confrunta cu prima criză marocană. Între 16 ianuarie-7 aprilie 1906 se desfășurau lucrările conferinței de la Algésiras, întrunire destinată reglementării problemei marocane; ea marca un evident

¹ Fr. Klein, *Deutschland von 1897/98 bis 1917*, Berlin, 1963, p. 57.

² M. Epkenhans, *Die wilhelminische Flottenrüstung 1908-1914*, R. Oldenbourg Verlag, München, 1991, passim și în special subcapitolul: *Bethmann Holweg, Tirpitz und das Problem einer Verständigung mit England 1909-1911*, p. 52-72; Ploetz, *Deutsche Geschichte. Epochen und Daten (Herausgegeben von Werner Conze von Volker Hentschel)*, vierte, erweiterte und aktualisierte Auflage, Verlag Ploetz, Freiburg-Würzburg, 1988, p. 227; Z. Zamfir, J. Banciu, *Primul război mondial*, Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 1995, p. 33.

³ Fr. Klein, *op. cit.*, p. 58.

⁴ Împăratul Wilhelm al II-lea., *Ereignisse und Gestalten aus dem Jahren 1878-1918*, Verlag von K.F. Koehler, Leipzig, 1922, p. 133.

⁵ *Ibidem*, p. 245.

eșec german. Cu acest prilej sunt statuate drepturile Franței asupra Marocului; paralel, criza marocană determină o apropiere între Rusia și Anglia, Franța mijlocind în 1907 un acord între cele două state, înțelegere similară cu cea încheiată în 1904. Apropierea anglo-rusă era determinată de politica germană practică în Asia Mică (concesiunea căii ferate spre Bagdad), dar și de cea japoneză practică în Extremul Orient¹. Tot mai evident Tripla Alianță se confrunta cu Tripla Înțelegere; se accelera înaintarea pe calea războiului².

În disputa acerbă de la sfârșitul secolului al XIX-lea pentru împărțirea lumii, germanii se călăuzeau după lozincă: „Platz an der Sonne“ („Lupta pentru un loc sub soare“). Principiile colonialiste cuprind tot mai profund societatea germană: se viza China (provincia Schantung este dobândită în 1898), zone în Orientul Apropiat, insule în Oceanul Atlantic, teritorii în Africa. Acum se intensifică acțiunile unor asociații înființate în acest scop: „Societatea germană, comercială și de plantații a mărilor sudului“ (sprijinită masiv de cercurile economice din Bremen și Hamburg), Liga Pangermană – „Alldeutscher Verband“ ș.a.³.

În aceste condiții, în martie 1898, englezii lansează propuneri Germaniei de a semna un acord ce stipula împărțirea sferelor de influență: demersul nu se bucură de succes deoarece partea germană respinge oferta. Anglia era percepută de către germani drept un partener slab, ineficient, în cazul unui conflict armat pe uscat împotriva Franței ori a Rusiei⁴.

Anglia pierduse supremația industrială, era demult surclasată de fostele sale colonii din America de Nord (S.U.A.); ea se afla într-o concurență acerbă

---

¹ Jean-Louis Dufur, *Crize internaționale. De la Beijing (1900) la Kosovo (1999)*, Editura Corint, 2002, p. 67; J. Madaule, *Istoria Franței*, vol. III, Editura Politică, București, 1973, p. 86.

² În România, Casa de Hohenzollern orienta politica externă spre Austro-Ungaria și Germania; la 30 octombrie 1883 se semna la Viena, în cel mai strict secret, Tratatul de alianță româno-austro-ungar, la care Germania adera în aceeași zi. Prelungirea Tratatului se va realiza în 25 iulie 1892 și 18 februarie 1913, document semnat la București, la care, la 26 februarie 1913, adera și Germania.

³ Mircea N.Popa, *op. cit.*, p. 77 și 125; H. M. Müller, *op. cit.*, p. 202; *Deutsche Geschichte*, Band 2, *Von 1789 bis 1917*, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1965, p. 685; Liga pangermanică, fondată în 1891, sub influența unui număr de oameni de afaceri și deputați de dreapta, era condusă de H. Hasse și H. Class. Cf. Jaques Droz, *Istoria Germaniei*, Editura Corint, 2000, p. 72. În lucrarea lui H. Schulze, *Stat și națiune în istoria europeană*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 255 se menționează ca dată de înființarea acestei asociații, anul 1890, pentru ca în anul următor ea să cuprindă „18.000 de membri, dintre care 5400 cadre didactice, 5000 mici comercianți, 3700 funcționari, artiști și profesori, precum și 2700 de meșteșugari independenți“.

⁴ *Deutsche Geschichte*, p. 685.

cu Germania care parcurgea acum, în ultima treime a veacului al XIX-lea, faza finală a revoluției industriale.

În anul 1899 Wilhelm al II-lea vizitează Anglia însoțit, printre alții, de cancelarul von Bülow. Cu acest prilej, J. Chamberlain avansează propunerea unei alianțe germano-englezo-americane orientate împotriva Rusiei. Anglia sconta pe un sprijin din partea germană, o susținere eficientă a politicii ei în Asia și Africa. În compensație, capitalul englez urma să contribuie la finanțarea căii ferate până la Bagdad. De asemenea, Anglia accepta participarea germană la împărțirea Marocului. Identic cu situația din anul precedent, și acest demers este receptat cu răceală; ajutorul financiar promis de englezi devenise de prisos, francezii avansaseră deja o sumă consistentă în acest scop. Oferta cu Marocul, în cazul acceptării de către germani, ar fi dus la un conflict cu Franța. Nu lipsit de importanță era și faptul că Germania se aprecia destul de puternică pentru a practica, pe cont propriu, o politică expansionistă¹. O nouă încercare a Angliei (1901), de a se apropia de Germania a fost respinsă. Într-un discurs din anul 1902, Bülow își exprima refuzul vehement al unei apropieri de Anglia. Alte identice inițiative (vizita regelui Eduard al VII-lea la Berlin) etc., sunt paralizate de refuzul categoric al ambițiosului Wilhelm al II-lea care nu era dispus, sub nici o formă, în a renunța la programul său de înarmare, chiar dacă, prin această postură, sacrifica o posibilă apropiere anglo-germană. Pentru a-și păstra supremația navală, englezii introduc în circulație principiul cu rezonanțe politice, economice și militare – Two Powers Standard, explicat astfel de către un istoric francez: „... la marine anglaise doit être supérieure de 10 pour cent à celles, réunies, des deux autres puissances les plus fortes”².

În cadrul acordurilor mai vechi existente între Germania și Austro-Ungaria, în cursul lunilor ianuarie-februarie 1909, se înscrie și înțelegerea survenită între Șeful Marelui Stat Major german, Helmuth von Moltke și cel al Marelui Stat Major austriac, Conrad von Hötzendorf care convin asupra unei strategii comune într-un viitor război pe două fronturi³.

Un fapt nu lipsit de importanță politico-diplomatică îl reprezintă vizita prințului Wilhelm, moștenitorul tronului Imperial german, în România (9-24 aprilie 1909) cu scopul de a marca bunele raporturi dintre cele două state după încheierea crizei bosniace. Prințul Wilhelm realizează adevărata stare de spirit din România și avertizează Berlinul că, în condițiile izbucnirii unui război, „România va refuza, în cel mai bun caz, să-și îndeplinească obligațiile de aliat,

¹ *Ibidem*, p. 688.

² J. Droz, *op. cit.*, p. 502; M. Epkenhans, *op. cit.*, p. 16.

³ N. Bocșan, V. Leu (coordonatori), *Cronologia Europei Centrale (1848-1989)*, (Cuvânt înainte de Mircea Muthu), Editura Polirom, București, 2001, p. .

dacă nu se va decide chiar de a se alătura părții adverse“ pentru a elibera provinciile românești aflate sub stăpânirea monarhiei austro-ungare¹.

În vara lui 1909, Bernhard von Bülow este obligat de împrejurări, de care nu era străin însuși Kaiserul, să-și dea demisia². Îi urmează în funcție cancelarul Theobald von Bethmann Hollweg. Noul cancelar s-a născut la 29 noiembrie 1856 la Hohenfinow bei Eberswalde, la nord-vest de Berlin, în marca Brandenburg, în zona centrală a Prusiei, unde tatăl său, Felix, primise cu un an mai devreme omonima feudă. Părintele său, deși nu provenea dintr-o familie de agricultori, îmbrățișează ideile conservatoare ale acestora, devine membru al partidului liber conservator și consilier (deputat) în regiunea sa. Și-a educat cei doi băieți în spirit auster, firea sa ce se manifesta dominant în familie, era, parțial, contracarată de mama acestora, Isabelle de Rougemont, născută la Paris și descendentă dintr-o familie de militari (ofițeri) elvețieni³. Theobald, al doilea născut în familie, era talentat și dotat intelectual; petrece cinci ani de studii la renumitul Gimnaziu Schulpforta pe care îl absolvă ca șef de promoție (Primus Omnium). Alege calea jurisprudenței, student fiind la Universitățile din Strasbourg, Leipzig și Berlin (1876-1879); era o fire interiorizată, puțin sociabilă, independentă, cu serioase preocupări în domeniile științific și filozofic⁴. Profilul intelectual al tânărului Theobald este puternic influențat, mai ales în anii studenției, de personalitatea copleșitoare a bunicului său, Moritz August von Bethmann Hollweg (1795-1877), un celebru istoric și profesor de drept al Universităților din Berlin (1823) și Bonn (1829), ministru la Instrucție Publică (1828-1862), și, în general, liderul charismatic al mișcării *Wochenblatt* (cu publicația cu același titlu)⁵. Bunicul cancelarului, înnobilit în anul 1840 de către Friederich Wilhelm al IV-lea, era unicul fiu al unui jurist numit Hollweg, angajat al Băncii Bethmann din Frankfurt, căsătorit cu fiica bancherului și care, după căsătorie, își ia numele dublu de Bethmann Hollweg. Moritz August, adversar al Revoluției de la 1848, se manifesta pe o linie mediană, pe spațiul dintre absolutism și democrație pe care le vedea

¹ *** *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1966, p. 153.

² Ș. Rădulescu-Zoner, *Bernhard von Bülow. 1849-1929*, în *Diplomați iluștri*, vol. III, Editura Politică, București, 1973, p. 341.

³ Fr. Fischer, *Theobald von Bethmann Hollweg (1856-1921)*, în *Die deutschen Kanzler. Von Bismarck bis Schmidt* (Herausgegeben von Wilhelm Sternburg), Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1987, p. 89.

⁴ *** *Biographien zur Weltgeschichte. Lexicon*, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1989, p. 80.

⁵ I. Bulei, G. Badea-Păun, *Monarhi europeni. Marile modele (1848-1914)*, I, Silex – Casă de Editură, Presă și Impresariat, București, 1997, p. 61; *Mayers-Taschen-Lexicon Geschichte*, Biographisches Institut Mannheim/Wien/ Zürich, Mayers Lexicon Verlag, vol. I A-Daz, 1982, p. 182.

„întropate de monarhia constituțională, cu aversiune împotriva oricărei democrații“. După revoluție, acționează potrivit reintroducerii rânduinelor feudale, societatea, în viziunea sa, nefiind concepută „fără schimbare și evoluție/dezvoltare“¹. În accepția sa, statul monarhic trebuia să guverneze, să controleze această evoluție în parametrii unei „libertăți legale“. Lumea ideilor, de sorginte familială, l-a pregătit pe tânărul Theobald pentru „politica de diagonală“² practică de acesta în anii următori.

O puternică influență, o componentă filozofică, care-l va marca pe viitorul cancelar, l-a constituit contactul cu filozofia și teoria naturalistului englez Charles Darwin (1809-1882). De la acesta a preluat ideea de evoluție, o necesitate imperioasă, inevitabilă, a proceselor istorice, de dreptul de supraviețuire al celor mai puternici, de selecție a unei elite, gânduri care l-au însoțit pe parcursul întregii vieți.

Pregătirea profesională este încununată în anul 1880 de obținerea titlului de doctor în științele juridice. Dar, printr-o decizie proprie, părăsește promițtoarea carieră juridică în favoarea celei administrative, întrezărind aici, în acest domeniu, posibilitatea manifestării plenare a viitoarei activități politice. Se dovedește un funcționar extrem de capabil și meticulos, care urcă, cu perseverență, în cariera funcționărească. Devine, timp de 10 ani (1886-1896), succesorul tatălui său, cu notabilă prestație, în consiliul județului Oberbarnin, mai întâi membru, apoi prim președinte al acestui forum. Ocupă, apoi, demnitatea de președinte al Consiliului de Miniștri și prim președinte al Mărcii de Brandenburg (1899-1905), cu sediul la Potsdam, în apropierea Curții imperiale. Berlinul, puternic centru industrial, îi conferă lui Theobald șansa familiarizării sale cu problemele muncitorimii, cu ideologia acestora – social democrația – conștient fiind, încă de pe acum, că problemele acestora nu pot fi rezolvate prin forță, prin violență, prin constrângere³.

Se căsătorește în 1889 cu Martha von Pfuel-Wilkendorf, descendentă din marea nobilime. După moartea tatălui său (1900), Theobald devine unic moștenitor al domeniului Hohenfinow (fratele său mai mare emigrase în America). Cariera aleasă îl împiedică însă a beneficia de această moștenire, de o viață tihnită și prosperă de mare senior. El „... a urcat în munca sa din administrație [locul] unde și-a făcut renumele de om cu înalte cunoștințe profesionale și un înalt simț al dreptății“⁴. Cu sprijinul lui Bernhard Ernst von Bülow, spre nemulțumirea conservatorilor, prin diligențele purtate de către acesta pe lângă Wilhelm al II-lea, Theobald este desemnat pentru funcția de

¹ Fr. Fischer, *op. cit.*, p. 89.

² *Mayers-Taschen-Lexicon Geschichte*, p. 182-183.

³ Fr. Fischer, *op. cit.*, p. 89.

⁴ *Ibidem*, p. 90.

ministru de interne al Prusiei și vicecancelar, al doilea om în Reich, având în sarcină probleme politice interne, pe cele sociale și economice¹.

La 14 iulie 1909, Wilhelm al II-lea îl desemnează pe Theobald von Bethmann Hollweg pentru funcția de cancelar. Momentul coincide cu etapa în care Germania era confruntată cu o serie de chestiuni politice majore care solicitau soluții urgente. O parte importantă a populației germane îmbrățișa ideea transformării Imperiului într-o monarhie parlamentară, democratizarea regimului impunea, cu asiduitate, o reformă electorală. Problemele minorităților cunosc o recrudescență în diversele zone ale Imperiului; între 1903-1910, în repetate rânduri, partidele din Alsacia și Lorena, în ideea revenirii odată la Franța, solicitau în Reichstag autonomie teritorială, făcând propuneri în acest sens. Problemele grave financiare, ale bugetului reveneau tot în sarcina noului cancelar. Reprezentanții politici ai progresiștilor și social-democraților solicitau statuarea votului universal, direct, în toate alegerile concomitent cu suprimarea vechiului regim dictatorial bazat pe un sistem de castă. Primul deceniu al secolului al XX-lea înregistrează în numeroase orașe germane ample acțiuni în vederea obținerii votului universal direct. În acest sens, „reformatorii“ constituie o asociație, „Hansabund“ (1909) deschisă funcționării, sindicaliștilor creștini, micilor industriași și comercianți. Față de valul de revendicări, guvernării adoptă măsuri represive (legea de excepție contra socialiștilor și suprimarea dreptului la grevă). Cancelarul nu este capabil să facă față problemelor bugetare ale Imperiului care solicitau și o revizuire a Constituției. Măsura aplicării impozitelor indirecte statuată de către Reichstag (în 1909), în pofida opoziției social-democraților, devine foarte impopulară. Astfel, succesorul lui Bülow se dovedește depășit, el „... s-a dovedit incapabil să realizeze o bază parlamentară stabilă. Guvernul său a trebuit să se bazeze pe împărat, armată și funcționari“².

Referindu-se la complexitatea problemelor cu care Germania se confrunta în această etapă, într-o lucrare recent apărută în limba română, se subliniază: „Oare nu a ținut de condițiile întemeierii Reichului faptul că Bismarck, prin dreptul la vot universal și egal, va uni incompatibilul dintre statul autoritar și societatea civilă. În interiorul acestei unități au subzistat însă contrastele care, prin ideea națională, au fost mai mult ascunse decât depășite. Sistemul constituțional, prin posibilitățile și imposibilitățile oferite negocierii politice

¹ *Biographien zur Weltgeschichte. Lexicon*, p. 80.

² M. Fulbrook, *O scurtă istorie a Germaniei*, Institutul European, Iași, 2002, p. 77; Fenske, G., *Deutsche Parteiengeschichte: Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Verlag Ferdinand Schöning GmbH, Paderborn, 1994, p. 106. Numirea lui Bethmann Hollweg la șefia cancelariei din Berlin însemna o trecere definitivă a puterii Reichului în mâinile lui Wilhelm, noul cancelar fiind doar un pion în cadrul politicii sale.

oglindea tocmai această stare de lucruri: cancelarul Bethmann Hollweg vorbea resemnat și potrivit despre o «politică a diagonalei»¹.

În domeniul politicii externe, Bethmann Hollweg, prin acțiunile sale, încerca o scoatere a Germaniei din starea ei de izolare, acționând, nu arareori, în spiritul lui Bismarck a cărui politică de deschidere și echilibru era de notorietate; se manifesta ca adept al rezolvării diferendelor pe cale pașnică². Bethmann Hollweg pleda pentru o politică prudentă care lua în calcul ideea unei împăcări, colaborări cu Anglia și nu pe aceea a unui conflict cu această țară: „... die machtpolitische Situation auf dem Kontinent berücksichtigende Gangart und für eine Form der Weltpolitik in Zusammenarbeit mit und nach auf der Basis eines Konfliktkurses gegen England“³ [subl.ns.].

Raportul lui Alfred von Kiderlen-Wächter, ministrul plenipotențiar al Germaniei la București, de la începutul anului 1910 (20 ianuarie-2 februarie) este semnificativ în ceea ce privesc raporturile româno-germane. Adresat cancelarului, el face referire la convorbirea pe care acesta a avut-o cu regele Carol I, despre intervenția monarhului în favoarea poetului Octavian Goga, condamnat de un tribunal ungar la opt luni închisoare pentru activitatea desfășurată în cadrul fracțiunii radicale a P.N.R. și pentru publicarea unor poezii cu caracter militant⁴.

Tot la debutul acestui an, cancelarul este inițiatorul unei reforme, ce îmbracă un caracter totuși limitat, menite, prin detaliile tehnice promovate, să îmbunătățească sistemul electoral pe formula celor trei colegii, aflate în uz în Prusia între 1848 și 1918. Prin acest gen de reforme sociale, parțiale, el încerca o îndepărtare a muncitorimii de bagajul ideatic al social-democrației (vezi, spre exemplu, printre altele, interdicția coaliției pentru muncitori, cu permisiunea dată, în același cadru, pentru reprezentantele genului frumos, de a deveni membre ale asociațiilor politice)⁵.

În domeniul politicii externe, Bethmann Hollweg a moștenit situația incomodă a predecesorului său: izolarea Germaniei. Anularea acestei inconvenabile stări devine scopul fundamental al vieții sale, generând acțiuni menite a îndepărta Anglia de sistemul Triplei Alianțe, deziderat neîmplinit până în 1914. Pe fondul conflictului germano-englez, generat de concurența navală și împărțirea sferelor de influență pe mapamond, s-a adăugat, încă din

¹ Christian von Krockow, *Germanii în secolul lor. 1890-1990*, Editura All, București, 1999, p. 68.

² K. Hildebrand, *Deutsche Aussenpolitik. 1871-1918*, 2.Auflage, R. Oldenbourg Verlag, München, 1994, p. 36-37.

³ M.Epkenhans, *op. cit.*, p. 37.

⁴ *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, p. 154.

⁵ Ploetz, *Deutsche Geschichte. Epochen und Daten*, p. 22; *Biographien zur Weltgeschichte. Lexicon*, p. 80.

vremea lui Bülow, și unul germano-rus: situarea pro austro-ungară a Germaniei în cadrul crizei bosniace, fapt ce duce la o răcire a relațiilor dintre cele două state. Pericolul ce pândea Germania, acela de a fi angrenată într-un conflict militar pe două fronturi, cu Franța și Rusia, obligă noul cancelar în a căuta un „agreement” cu Anglia, pe cât posibil în forma unui tratat de neutralitate, care să îndepărteze marele imperiu în afara unui conflict continental. Mult așteptata și sperata convenție eșuează.

Franța, în postura de administrator civil în Maroc (1911), reacționează prompt și trimite trupe în orașul Fer. Acțiunea franceză constituie un act grav de încălcare a acordului de la Algésiras. La îndemnul lui Alfred von Kiderlen-Wächter și sprijinit de întreaga presă naționalistă, Kaiserul ordonă canonierei Panther și crucișătorului Berlin să se deplaseze în portul marocan Agadir. Se declanșează a doua criză marocană¹. Acțiunea „Panthersprung” (Saltul Panterei) se dorea, înainte de toate, o „verificare” a raporturilor, a legăturilor existente între componenții Antantei: dacă Franța era pregătită să declanșeze un război în cazul Marocului și, mai ales, în ce măsură aliații acesteia erau gata să o urmeze. Din nou Franța și Germania se aflau la un pas de război. Anglia intervine cu promptitudine, mult mai energic în comparație cu momentul Algésiras din 1906. Lloyd George, prin vocea sa autoritară, amenința Germania, prin intermediul unui discurs vehement, că, în cazul conflictului militar, ea se va situa de partea Franței: „... dacă am fi constrânși să acceptăm o situație în care pacea nu ar mai putea fi menținută decât renunțând la poziția pe care am dobândit-o după secole de eroism și împliniri... ei bine, declar cu tărie că pacea cu un asemenea preț ar fi o umilință intolerabilă pentru a putea fi îndurată de o țară cum e a noastră”².

În fața acestei hotărâte poziționări, diplomația germană este nevoită să cedeze. La 4 noiembrie 1911 se semnează două acorduri prin care Germania recunoștea protectoratul francez în Maroc în schimbul dobândirii unei suprafețe de 275.000 km² în Congo-ul francez, așa-numitul „Cioc de papagal”³. Înțelegerile dintre cele două puteri, care finalizau un conflict primejdios, au salvat pacea. Situația se menține însă, în continuare, extrem de fragilă – un singur incident și totul se putea prăbuși. Forțele angrenate în cele două mari blocuri politico-militare așteptau momentul favorabil, fără însă a neglija cursa înarmărilor. Este, fără îndoială, perioada în care, după Agadir, relațiile în general și cele militare în special, dintre Franța, Anglia și Rusia, cunosc o apropiere avansată.

¹ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 100.

² C. Mureșanu, Al. Vianu Păiușan, R., *Downing Street 10*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p., 218.

³ Fr. Klein, *op. cit.*, p. 198.

Tendințele expansioniste germane spre Orientul Apropiat, planul construirii liniei ferate spre Bagdad, stârnește o reală nemulțumire a puterilor europene. Este de notorietate faptul că, în deceniul al nouălea al secolului al XIX-lea, infuzia germană de capital în Turcia era tot mai consistentă. Șefii armatei germane, marii patroni din industrie dar și cercuri financiare importante erau motivate de un proiect care prevedea construirea unei căi ferate ce urma să străbată traseul Constantinopol-Bagdad-Golful Persic. În luna martie 1889 se constituie în Germania, cu destinație specială pentru această investiție, „Societatea de cale ferată pentru Anatolia”¹. Directorul acesteia nu era altul decât Georg von Siemens, cel care deținea funcția de director la „Deutsche Bank”. În același an 1898, Wilhelm al II-lea întreprinde o vizită personală sultanului Abdul Hamid al II-lea, la Constantinopol. Dialogul s-a dovedit benefic germanilor prin posibilitatea de creștere a capitalului investit, prin sporirea cantitativă a mărfurilor exportate în această țară, prin construirea unui port în Haidar-Pașa². De asemenea, Germania urmărea un control asupra trecătorilor Bosfor și Dardanele cu scopul de a „supraveghea” trecerea flotei rusești în Marea Mediterană. Până la izbucnirea războiului, linia ferată despre care se discuta cu asiduitate încă din 1908, a fost finalizată, cu excepția tunelului care străbătea Munții Taurus, acesta devenind practicabil doar în toamna anului 1918³. Construirea căii ferate oferea germanilor posibilitatea controlării unei întinse suprafețe teritoriale dar și transportarea, la caz de război, a forțelor sale armate și a materialului de război.

În ianuarie 1911, guvernul conservator P.P. Carp îl înlocuiește pe cel liberal condus de Ion I.C. Brătianu, avându-l ca ministru de Externe pe filogermanul Titu Maiorescu. Presa sibiană, prin vocea săptămânalului „Foaia Poporului” remarcă că noua putere de la București dorea mai degrabă o apropiere de Austria și Germania decât de tabăra opusă⁴. Cu toate acestea însă, Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la București, afirmă că „... în cazul unui război germano-francez simpatiile poporului român se vor găsi în tabăra franceză”, fapt care contrazicea poziția lui Kiderlen-Wächter cel care aprecia că atitudinea fermă a regelui Carol I era suficientă pentru păstrarea României în tabăra Puterilor Centrale⁵.

În cursul anului 1911 și, mai ales, în vara lui 1912, Walther Rathenau (1867-1922), industriaș și omul politic german, avansează ideea unei uniuni

¹ *Deutsche Geschichte*, p. 686.

² H. M. Müller, *op. cit.*, p. 205; *Deutsche Geschichte*, p. 687.

³ Fr. Klein, *op. cit.*, p. 64.

⁴ An XIX, nr. 3 din 6/19 ianuarie 1911, p. 3.

⁵ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 279.

vamale europene; acesta era adeptul unei „Europe a europenilor“, opusă doctrinei Monroe, idee îmbrățișată de altfel și de Bethmann Hollweg¹.

În șirul tratativelor anglo-germane care preced Primul Război Mondial amintim, aici și acum, de Memorand-ul englez din 28 ianuarie 1912, expediat la Berlin și rămas fără răspuns concret din partea germană². Drept urmare, la invitația guvernului german care revine asupra poziției sale exprimate anterior, poposește la Berlin, în cursul lunii februarie 1912, ministrul de Război britanic, lordul Richard Burdon Haldane (1856-1928), sosit cu „intenția realizării unei înțelegeri politice al cărei preț ar fi fost diminuarea procesului de înarmare a flotei germane“³. Din partea germană, la aceste negocieri au luat parte Kaiserul, Bethmann Hollweg și von Tirpitz. În *Memoriile* sale, Wilhelm al II-lea amintește de acest episod; el subliniază că, în cadrul discuțiilor purtate pe parcursul mai multor ore: „Tirpitz a fost eminent“⁴. Împăratul se vedea în postura de „Conducător al politicii Statelor Unite ale Europei“, cel care avea să opună „Statele Unite ale Europei contra Americii“⁵.

La scurtă vreme după misiunea lui Haldane, în zilele de 10-14 mai 1912, Reichstag-ul german lua în dezbatere proiectul legii privind armata (sporirea efectivelor cu 29.000 de oameni) ca și continuarea construcției navale. Răspunsul englez nu întârzia: la fiecare vas construit de germani, englezii aveau în plan, conform noului proiect al înarmării, construirea a două vase⁶. În cursul anului următor, printr-o nouă decizie a guvernului german se prevedea sporirea efectivelor militare cu două noi corpuri de armată.

După cea de a doua criză marocană, o alta și mai gravă, cea balcanică, într-un fel premergătoare primei conflagrații mondiale, implică din plin marile puteri europene. Conflictul dintre acestea avea la bază interese economice, politice și militare ale căror origini rezidau în Hotărârile Congresului de la

¹ R. Fiebig von Hase, *Die Rolle Kaiser Wilhelm II. in dem deutsch-amerikanischen Beziehungen. 1890-1914*, în: John C.G.Röhl, *Der Ort Kaiser Wilhelms II. in der deutschen Geschichte*, R. Oldenbourg Verlag, München, 1991, p. 236-237; Vezi și P. Calvocoressi, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 21, în care, autorul, conchide: „Bethmann și-a imaginat un continent dominat de germani, inhibant nu numai pentru britanici și ruși, dar și pentru puterea mondială în creștere a Statelor Unite ale Americii“.

² M. Epkenhans, *op. cit.*, p. 80.

³ Ch. von Krockow, *op. cit.*, p. 83.

⁴ Împăratul Wilhelm al II-lea., *Ereignisse...*, p. 128; referiri la această întrevvedere consemnează și Schmidt-Lieblich, J., *Daten der englischen Geschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1977, p. 201 și Hildebrand, H., *op. cit.*, p. 38, în care se subliniază că șansele de reușită ale lordului Haldane erau, din capul locului, restrânse, minimalizate.

⁵ R. Fiebig von Hase, *op. cit.*, p. 236-237.

⁶ *Deutsche Geschichte*, p. 754.

Berlin, cu aproape trei decenii în urmă. În cadrul celui de al doilea război balcanic, România declara război Bulgariei în pofida împotrivirii Germaniei și Austriei, evenimentul definind un test serios pentru țara noastră în raporturile sale cu Puterile Centrale. Deși Franța sprijină cu acest prilej România, „Ionel Brătianu a refuzat să-și angajeze țara în Antantă, respectând puterea militară și economică a Germaniei. Se dorea o apropiere de Franța și Rusia fără a precipita o ruptură deschisă cu Austro-Ungaria și Germania¹. Conflictul se stinge prin încheierea Păcii de la București din 10 august 1913.

Pentru perioada dinainte de 1914 a mandatului lui Bethmann Hollweg menționăm, în cele ce urmează, câteva momente în care cancelarul este implicat în mare măsură: reprimarea unor mișcări sociale („Dumineca sângeroasă” din martie 1910), a grevelor din Bazinul Ruhr (11-19 martie 1912) în condițiile în care Wilhelm al II-lea dorea liniște în plan intern în eventualitatea unui război cu Antanta; Reichstagul votează la 26 mai 1911, cu 212 voturi pentru și 94 contra o lege definitivă conform căreia Alsacia și Lorena rămâneau un teritoriu al Imperiului fără a beneficia de o veritabilă autonomie. Ținute permanent într-o situație de ambiguitate în cadrul Imperiului, cele două provincii nu s-au bucurat niciodată de o egalitate de drepturi cu statele confederate; conflictul dintre cancelar și vârfurile armatei (Moltke, Tirpitz) atât în probleme de politică internă (înarmarea cât și externă, problema slavă ș.a.².

Anul 1912 reprezintă pe scena politică germană, un moment cu semnificații majore. Alegerile parlamentare din acest an vor fi dominate de social-democrați care obțin 110 mandate (din totalul de 397) și 34,8% din totalul voturilor exprimate. Majoritatea în Reichstag era formată din reprezentanții partidelor de centru și de dreapta³.

Înfrângerea Turciei în Primul război balcanic îl impresionează puternic pe Kaiserul de la Berlin, determinându-l să ia măsuri severe de înarmare a Germaniei (vezi hotărârile celebrului Consiliul de Război din 8 decembrie 1912)⁴.

¹ T. Pavel, *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația Puterilor Centrale*, vol. II, Editura Facla, Timișoara, 1983, p. 137.

² J. Droz, *op. cit.*, p. 503; Împăratul Wilhelm al II-lea., *Ereignisse...*, p. 210; H. W. Kahn, *op. cit.*, p. 83. La 21 decembrie 1913, generalul Moltke se adresa lui Bethmann Hollweg afirmând că un război, mai devreme ori mai târziu avea să se declanșeze. Deși, la început, cancelarul avea rețineri, acesează mai apoi la ideile armatei – vezi G. Binder, *op. cit.*, p. 47.

³ Fr. Milza, S. Bernstein, *Istoria secolului XX*, vol. I, Editura All, București, 1998, p. 95; G. Mann, *Deutsche Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts*, Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 1992, p. 542; H-Fenske, *op. cit.*, p. 246, C. Mureșan, *Europa modernă. De la Renaștere la sfârșitul de mileniu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 81.

⁴ Fr. Fischer, *Kaiser Wilhelm II. und die Gestaltung der deutschen Politik von 1914*, în John C. G. Röhl, *op. cit.*, p. 264.

Nori negri se adunau deasupra Europei. Omenirea avea să fie confruntată curând cu o conflagrație ale cărei dimensiuni și efecte nu mai fuseseră întâlnite până în acel moment. Scânteia care a stârnit războiul este generată de asasinarea prințului moștenitor Franz Ferdinand și a soției sale, la 28 iunie 1914 la Sarajevo. Obiectivele conflictului din 1914 sunt determinate, așa cum se exprimă într-o recentă lucrare, de a se crea „o nouă ordine europeană în care Germania să fie dominantă... uniunea europeană propusă era «deghizarea» europeană a Voinței noastre de Putere“, așa cum se exprima Kurt Riezler (1882-1955), secretarul și confidentul lui Bethmann Hollweg¹. Dând glas gândurilor cancelarului, același Riezler afirma că „greșeala tragică a Angliei ar putea fi aceea că ne constrânge să ne adunăm forțele, să ne exploatăm potențialele, că ne atrage în probleme de interes mondial, că ne impune – împotriva voinței noastre – o dorință de a domina lumea“². Era o formulare tipică tendinței germanilor de a transfera responsabilitatea morală a agresiunii ei în spatele altora. Fără îndoială, responsabilitatea declanșării războiului trebuie împărțită între vârfurile civile și militare ale societății germane; dimensiunea înfrângerii aparține însă armatei, generalilor și amiralilor săi.

De la începutul conflictului mondial, Germania se situează ferm de partea Austro-Ungariei. Atât Kaiserul cât și Bethmann Hollweg se pronunță deschis în acest sens garantând sprijinul necondiționat Imperiului bicefal³. Cancelarul explică intervenția sa din Reichstag și motivează că o neimplicare a Germaniei în condițiile date ar fi fost o „crimă“ pentru națiunea sa: „Solten wir“, se întreba el, „weiterhin warten, bis etwa die Mächte, zwischen denen wir eingekeilt sind, die Zeitpunkt zum Losschlagen wählen? Dieser Gefahr Deutschland auszusetzen wäre ein Verbrechen gewesen“⁴. Era pentru întâia dată când, printr-o intervenție verbală controlată, în fața Reichstagului, Bethmann Hollweg recunoștea țelurile expansioniste germane față de Belgia, țările baltice și Polonia⁵. Desele conferințe de presă, interviurile acordate unor publicații („Norddeutsche Allgemeine Zeitung“, „Kriegswochenschau“) erau

¹ P. Johnson, *O istorie a lumii moderne*, Editura Humanitas, București, 2003, p. 112.

² *Idem*.

³ H. W. Kahn, *op. cit.*, p. 84. La 5 iulie 1914, Bethmann Hollweg se îndrepta de la Hohenfinow spre Berlin unde, în aceeași după-amiază se întâlnește cu Wilhelm al II-lea și cu subsecretarul de stat din Ministerul de Externe, Arthur Zimmermann (1864-1940). În cadrul acestui conclav se hotărăște sprijinul necondiționat pentru Austro-Ungaria. Vezi Fr. Fellner, *Vom Dreibund zum Völkerbund. Studien zur Geschichte der internationalen Beziehungen (1882-1919)*, Verlag für Geschichte und Politik Wien, R. Oldenbourg Verlag, München, 1994, p. 126.

⁴ G. Mann, *op. cit.*, p. 577.

⁵ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 285. Iată deci, că Bethmann Hollweg nu poate rezista ingerințelor militarilor, oscilațiile sale contribuie la izbucnirea conflictului mondial. Cf. I. Bulei, G. Badea-Păun, *op. cit.*, p. 75-76.

menite a capacita opinia publică de partea sa, în condițiile în care, pe întreg teritoriul german, se constata o creștere, o explozie, a mișcărilor pacifiste, potrivnice războiului și tendințelor anexioniste. Sunt constituite și funcționează organizații pacifiste: „Deutsche Friedensgesellschaft“ și „Bund Neues Vaterlands“ prin intermediul cărora vocea intelectualilor – Albert Einstein, Max Clonk, Gustav Schnoller, Max Weber ș.a. – devine tot mai insistentă în favoarea păcii.

O analiză a situației politice din vara lui 1914 îi conferă lui Bethmann Hollweg posibilitatea de a se exprima în mod îndoielnic față de Italia și România, țări pe care cancelarul le plasa în tabăra adversă în cazul unui conflict militar¹.

Pe 31 iulie 1914 Kaiserul expedia un mesaj regelui Carol I prin care solicita României să-și îndeplinească obligațiile către Puterile Centrale. La doar câteva zile interval (3 august), Consiliul de Coroană întrunit la Sinaia, la care au participat, pe lângă membrii guvernului și o serie de oameni politici din opoziție, respinge cererea regelui Carol I (sprijinită de P.P. Carp) de a intra în război alături de Puterile Centrale prin adoptarea unei politici de neutralitate armată. Intervenții și „momeli“ vin și din tabăra adversă. Guvernul român primește, din partea unor reprezentanți ai Antantei, acordul (acceptul) pentru unirea Transilvaniei cu România, în schimbul intrării în război împotriva Puterilor Centrale².

Declarațiile de război ale țărilor membre ale celor două blocuri politico-militare se succed cu repeziciune. Pe 3 august 1914, Bethmann Hollweg anunță în Reichstag starea de război cu Franța, declarație motivată, după expresia sa, de atacurile aeriene franceze asupra orașelor Karlsruhe și Nürnberg, ca și de încălcarea neutralității belgiene³. Declarația de război contra Belgiei, din 4 august 1914, era motivată (pentru conștientizarea propriei populații) de „strânsa cooperare“ dintre Franța și Belgia; pentru a ataca Germania, forțele militare franceze trebuiau să tranziteze teritoriul belgian⁴. Precipitarea conflictului determină Reichstagul în a vota un credit urgent, doar pentru scopurile războiului, în valoare de cinci miliarde de mărci. În discursul său din Reichstag, cancelarul transferă toată vina declanșării războiului asupra Rusiei (interesele acesteia în Balcani). Prin demersul său, el reușește să-i convingă pe social-democrații interni în a i se alătura, fără a asigura, în plan extern, neutralitatea engleză. Eșecul discuțiilor avute cu ambasadorul englez,

¹ G. Binder, *op. cit.*, p. 67.

² N. Bocșan, V. Leu, (coordonatori), *op. cit.*, p. 138. Pe 27 septembrie/10 octombrie 1914 se consemnează moartea lui Carol I. A doua zi, nepotul acestuia, Ferdinand I, urcă pe tronul românesc.

³ Z. Zamfir, J. Banciu, *op. cit.*, p. 56.

⁴ *Kalender des Siebenbürger Volksfreundes*, Hermannstadt, 1915, p. 77.

sir Edward Grey (1862-1933), îl determină pe cancelar în a exclama: „Politica mea [de a purta război doar pe continent contra Franței și a Rusiei – n.n. L.G.] se prăbușește ca un castel din cărți de joc!“¹. Fischer Fritz, în analiza posturii pe care se plasa Bethmann Hollweg, conchidea: „Dacă Bethmann Hollweg i-a reproșat lui Gray faptul că acesta ar fi pus menținerea Triplei Alianțe deasupra intereselor păcii, atunci se poate aprecia că și Bethmann Hollweg a pus destrămarea acesteia [prin amenințarea de război – n.n. L.G.] deasupra menținerii păcii“². Cuvintele cancelarului sunt suficiente pentru a înțelege care era, din punctul său de vedere, scopul războiului: „Siguranța imperiului german, atât spre vest cât și spre est, trebuie păstrată pentru un timp nelimitat. În acest scop, Franța trebuie să fie atât de slăbită încât să nu poată să se ridice ca o nouă mare putere; Rusia urma să fie îndepărtată de la granița germană iar dominația sa asupra popoarelor vasale neruse să fie anulată“³. Cancelarul plănuia o uniune economică central europeană (un precursor al actualei Uniuni europene?) ce urma să înglobeze Franța, Belgia, Danemarca, Austro-Ungaria, Polonia (care urma să fie smulsă din dominația și influența rusă), eventual Italia, Suedia și Norvegia: „Această uniune, practic fără o conducere constituită de comun acord, sub aparenta egalitate în drepturi a membrilor săi dar, de fapt, sub conducere germană, trebuie să stabilizeze dominația economică a Germaniei asupra Europei centrale“⁴. Așa numitul „Plan din septembrie“ care îngloba ideea de mai sus, cuprindea și alte „doleanțe“ de natură industrială, comercială, bancară. Erau idei liberale la care achiesa și Bethmann Hollweg și care, pe această cale, năzuia la o edificare a puterii Germaniei, pe termen lung, acceptabilă pentru Europa.

Proiectul „Blitzkrieg“ eșuează. Armata germană a mizat totul pe o carte și a pierdut. Înfrângerile suferite de către germani din toamna anului 1914, schimbarea lui Moltke (înlocuit de Erich Georg Falkenhayn – 1861-1922), determină un nou curs al politicii duse de cancelar. El este tot mai convins de imposibilitatea obținerii unor succese pe ambele fronturi. Se vehicula ideea unei păci separate cu Rusia în condițiile în care un nou eveniment avea să agraveze raporturile Germaniei cu S.U.A. – pe data de 7 mai 1915, submarinul U-20 torpilează și scufundă vasul de pasageri „Lusitania“⁵.

În fața creșterii influenței politice interne a reprezentanților armatei, spațiul de „manevră“ al cancelarului devine tot mai restricționat. Acum devine clar faptul că, similar cu situația din 1914, în Imperiul german, armata deținea o poziție determinantă încât politicianul responsabil nu se putea impune în

¹ Fr. Fischer, *Theobald von Bethmann Hollweg (1856-1921)*, p. 99.

² *Idem.*

³ K. Hildebrand, K., *op. cit.*, p. 47.

⁴ Fr. Fischer, *op. cit.*, p. 102.

⁵ G. Binder, *op. cit.*, p. 108.

mod constituțional în fața acesteia, cu atât mai mult cu cât el însuși, în cazul unui război total al submarinelor, nu excludea posibilitatea de reușită.

Schimbul de idei privitor la încheierea unei păci (oferta germană din 12 decembrie 1916 și cea americană din 18 decembrie același an) nu se concretizează printr-un rezultat pozitiv. Bethmann Hollweg anunța, din nou, pe 1 februarie 1917, asupra intenției continuării războiului submarin, luând în calcul, fără îndoială, și politica lui Wilson care nu îmbrățișa varianta unei victorii categorice și definitive a nici uneia dintre părțile implicate în război. În discursul din Senat, din 22 ianuarie 1917, milita pentru principiul „peace without victory“ [„pace fără victorie“]¹.

Cu puțin timp înaintea demiterii, Bethmann Hollweg se situa în postura inițiatorului și autorului celebrului „Mesaj de Paști“ (8 aprilie 1917) prin care Kaiserul anunța dreptul de vot direct și secret pentru germani² (aceasta în condițiile în care țara se confrunta cu puternice mișcări sociale, cu o criză generală acută). Opinia publică germană solicita cu insistență încheierea grabnică a unei păci „fără anexiuni și contribuții“; pentru alte revendicări, social-democrația autohtonă prelua lozincile revoluției ruse. Armata, prin glasul lui Paul Ludwig Hindenburg von Beneckendorf (1847-1937), solicita împăratului demisia lui Bethmann Hollweg, demers rămas fără urmări, Wilhelm recuzând inițiativa.

Demnă de reținut ni se pare și ideea avansată de către istoricul Fischer Fritz³ care susține faptul că V.I. Lenin „reîntors la Petersburg, cu acordul și sprijinul lui Bethmann Hollweg“, publica pe 17 aprilie 1917, celebrele sala *Teze* (necesitatea încheierii stringente a unei păci era însușită și de cancelar!).

Un ultim „succes“ în politica internă obținut de către cancelar la 11 iulie, îl reprezintă capacitatea Kaiserului pentru o extensie a votului universal, în sensul „Mesajului de Paști“ (inițiativa constituie însă sentința sa de moarte politică). Căderea lui Bethmann Hollweg se datorează, în primul rând, conducerii superioare a armatei, cea care a speculat în mod iscusit nemulțumirea parlamentară (atât de dreapta cât și de stânga)⁴. Cancelarul a fost blocat total de opoziția generalilor care amenințau cu demisia lor dar și a majorității Parlamentului care îi era potrivnică. La 13 iulie 1917, împăratul a semnat, împotriva voinței sale, decretul de destituire din funcția de cancelar a lui

¹ P. Schäfer, *Die Presidenten der USA ins Lebensbildern. Von George Washington bis George W. Bush*, Kommet Verlag GmbH, Köln, f.a., p. 233; C. Mureșan, Al. Vianu, *Președinte la Casa Albă*, Editura Politică, București, 1974, p. 437.

² „Telegraful Român“, an 65, nr. 51 din 8/21 iulie 1917.

³ Fr. Fischer, *op. cit.*, p. 110.

⁴ H. Fenske, *op. cit.*, p. 140.

Bethmann Hollweg¹. Șefia noului guvern o preia Georg Michaelis, „omul de paie“ al lui Ludendorff și Hindenburg, pentru o scurtă perioadă de timp, apoi până la 30 octombrie 1918 de către Georg Freiherr von Hertling. Inițiatorul acțiunii de demitere a fost Ludendorff care, după opinia sa, trebuia să pună capăt „politicii slabe și sterile“ a cancelarului Hollweg, politică responsabilă pentru greutățile întâmpinate și eșecurile suferite de germani în război.

Publicația sibiană „Telegraful Român“², atentă, pe fază, la tot ce se petrecea în politica internațională, aprecia distanțarea politicianilor, a parlamentarilor, de cancelar prin neacceptarea de către acesta a încheierii unei păci, fără anexiuni și despăgubiri.

Față de problema integrității teritoriale a României, Puterile Centrale au adoptat, în cursul anului 1917, o atitudine disprețuitoare considerând spațiul românesc obiect de tranzacție. În cadrul unei consfățuri din 29 martie 1917 la care au participat numeroase personalități politice germane (inclusiv cancelarul Bethmann Hollweg) se pune din nou în discuție împărțirea Regatului României „în sensul ca monarhia austro-ungară să obțină Muntenia și partea Moldovei dintre Carpați și Siret“. Discuțiile nu au dus la un numitor comun. Cancelarul nu agreea ideea cedării întregii Moldove Rusiei, susținând ideea cedării către aceasta doar a părții de nord. Tot acum s-a lansat ideea ca Austro-Ungaria să „primească“ Oltenia, restul teritoriului să rămână Regatului român în care Germania avea mari interese. Pe fondul acelorasi probleme, o nouă întâlnire a conducătorilor politici și militari germani de la Kreuznach (sfârșitul lunii mai 1917), statua, printre altele, „detronarea Hohenzollernilor din România“. Generalul Ludendorff opta pentru atribuirea coroanei României, prințului Kiril al Bulgariei³. Poziția pe care se situa Germania față de integritatea și/sau împărțirea României „era condiționată de atingerea obiectivelor sale economice – în primul rând cele petroliere, celelalte probleme, inclusiv problemele dinastice erau dependente de felul în care erau satisfăcute interesele ei economice“⁴.

Bethmann Hollweg pășărește funcția de cancelar cu demnitate, convins că a fost „pe drumul cel bun“, Istoriografia germană recentă îi atribuie însă unele insuccese ale politicii sale, momente în care deciziile politice personale au conotație negativă: în 1911, în timpul crizei Agadir, a lăsat mână liberă, de

¹ *Istoria lumii în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1969, p. 346; *Deutsche Geschichte*, p. 823; G. Mann, *op. cit.*, p. 630-631.

² An 65, nr. 49 din 1/14 iulie 1917.

³ Mircea N. Popa, Mircea N., *Pe marginea unor documente germane din anii 1917-1918 referitoare la situația politică și viitorul României*, în *Analele Universității București*, Seria Istorie, an XX, nr. 1, 1971, p. 138.

⁴ V. Atanasiu, *România în primul război mondial*, Editura Militară, București, 1979, p. 371-372.

mişcare, lui Kiderlen-Wächter, fapt ce atrage o neîncredere a opiniei publice față de Germania; o anumită slăbiciune manifestată în februarie 1912 când s-a supus împăratului și lui Tirpitz în politica navală, aspect care a minimalizat acțiunile sale de împăcare cu Anglia; în iulie 1914 când a acceptat tacit riscul unui război mondial (nu credea într-o „regionalizare“ a crizei declanșate în Serbia prin asasinarea lui Franz Ferdinand); o gafă politică a constituit-o și acceptarea în fruntea armatei (august 1916) a celor doi adversari ai săi, Hindenburg și Ludendorff, care, treptat, îi vor submina autoritatea; respinge oferta de pace a lui W. Wilson, propunere care putea avea o finalitate printr-o „pace fără învingători“; o nouă cedare în fața presiunii împăratului și a armatei, ce contravine credințelor sale, față de intrarea în război a S.U.A.

În pofida temeiniciei, a seriozității de care dă dovadă, a unui comportament de adevărat perfecționist, Bethmann Hollweg a fost surclasat de adversarii săi fanatici. Nu i se poate imputa lipsa de voință ci, mai degrabă, convingerile sale politice și filozofice care au fost precumpănitoare.

Se retrage în singurătatea de la Hohenfinow, loc unde conștientizează culpabilitatea Germaniei, vinovăția acesteia în conflictul mondial din 1914-1918, idee care nu-l va părăsi până la sfârșitul vieții sale. Pe față însă, este un vajnic partizan al ideii privitoare la „războiul de apărare“ al Germaniei – el delegă însă vina principală în sarcina guvernelor Rusiei, Franței și Angliei. Și toate acestea în condițiile în care, potrivit relatării istoricului german Emil Ludwig¹, însuși Kaiserele Wilhelm al II-lea, „îngâmfat și slab strateg“, era desconsiderat de miniștrii și generalii săi. Silit de miniștri să-și concedieze sfetniciei cei mai intimi, acesta a fost redus la un personaj de paradă, care „nu servea decât la distribuirea decorațiilor“. La o concluzie identică ajunge și istoricul Gollo Mann²: „Ereignisse und Menschen waren ihn über den Kopf gewachsen. Solange der Kaiser überhaupt etwas zu sagen hatte, bis in das Jahr 1917 hin, deckte er seinen verantwortlichen Berater, Herrn von Bethmann Hollweg“.

În cadrul ședinței Comisiei de stat din 18 noiembrie 1919, cei doi generali Hindenburg și Ludendorff au încriminat „guvernul civil“ și personal pe Bethmann Hollweg, de vina declanșării războiului, de dezastrul acestuia. Indignat la culme și marcat evident de stresul unei astfel de acuzații, moare pe 1 ianuarie 1921 la scurt timp după aniversarea celor șizeci și patru de ani de viață³. Analizând locul și rolul cancelarului în evenimentele tragice ale Primului Război Mondial, Paul Johnson, situat pe poziții partizane acestuia, afirmă: „Tragedia este că, atunci când a venit colapsul, în 1918. a fost ratată

¹ *Germanii-dubla istorie a unei națiuni*, Editura Secolul XX SAR, București, 1946, p. 327.

² G. Mann, *op. cit.*, p. 611.

³ Fr. Fischer, *op. cit.*, p. 112-113.

ocazia de a i se spune adevărul poporului german... Bethmann Hollweg ar fi putut spune adevărul despre originile războiului și rolul militarilor în pierderea lui. Nu a făcut asta [sic!], în ciuda provocărilor. Atât Tirpitz cât și Ludendorff l-au atacat violent în memoriile lor; relatarea lui Bethmann spune foarte puțin – el s-a temut să adâncească divizările deja grave din societatea germană...¹.

---

¹ P. Johnson, *op. cit.*, p. 112-113.